

Vastuusta on helpompi puhua kuin sitä kantaa

Tänä vuonna vastuusta on puhuttu paljon julkisessa sanassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Vastuunkanto on yhdellä kertaa helppo ja hankala asia: jos kaikki sujuu hyvin, kenenkään ei käytännössä tarvitse vastata mistään, mutta tästä ei voi olla koskaan etukäteen varma, vaan vasta historia osoittaa, millaisia seurauksia kerran tehdyillä valinnoilla tulee olemaan. Yhteis- ja yhteiskuntavastuu ovat varmaankin vastuunkannon vanhimpia ilmenemismuotoja ja yhdistettävissä esimerkiksi lähimmäisenrakkauden, veronkannon ja yhteisen hyvän käsitteisiin ja historiaan. Nyky-Suomessa nämä käsitteet tuntuvat kuitenkin haalistuneen sitä mukaa kuin leipäjonoihin, kerjäläisiin ja muihin kasvavien tuloerojen ja yhteiskunnallisen syrjäytymisen seurausilmiöihin on totuttu ja turruttu. Koska valtio on vuosisataisten kehityskulkujen aikana vienyt perheiltä, paikallisyhteisöiltä ja kirkolta vastuuta ja valtaa, useimmat nykysuomalaiset ovat tottuneet ajattelemaan, että vastuu vähäosaisten auttamisesta kuuluu hyvinvointivaltiolle. Käytännössä tukimuotoja ja niitä koordinoivaa työvoimaa on kuitenkin paitsi säästötavoitteiden vuoksi karsittu myös hajautettu, mikä monimutkaistaa avun hakemista ja antamista puhumattakaan siitä, että kaikilla apua tarvitsevilla ei ole kykyä tutustua niihin perusteellisiin mutta monipolvisiin ohjeisiin, joita on tarjolla eri toimipisteissä ja niiden verkkosivuilla.

Vuoden 2011 alkupuolella yhteis- ja yhteiskuntavastuun toteutumisen ongelma näkyi suomalaisessa julkisessa keskustelussa vain vähän, kun ottaa huomioon, että alkuvuodesta maassa oli kansanedustajavaalit. Vaalikevättä hallitsikin kysymys kansainvälisen tason vastuunkannosta eli siitä, pitäisikö Suomen lunastaa nk. sitoumuksensa ja osallistua muiden euromaiden rinnalla talouskriisiin joutuneen maan ”pelastamiseen” vai pitäisikö talousongelmiin ”syyllistyneiden” pärjätä omillaan. Ratkaisua ja vastuun kantamista monimutkaisti se, ettei päästy yksimielisyyteen siitä, kenellä asiassa loppujen lopuksi oli velvollisuus kantaa vastuuta: Suomella, ”kriisimaalla” vai puoliabstrakteilla markkinavoimilla, joita ei aikaisemminkaan ole ollut helppo saada vastuuseen? Jos keskustelussa oli jotain hyvää, niin se, että vastuunkannon teoria ei jäänyt akateemiseksi kysymykseksi tai poliittisen eliitin sanojen pyörittelyksi vaan puhutti kutakuinkin kaikkia arjen kahvipöytä- ja kassajonokeskusteluja myöten.

Vastuuta työstettiin kevään kuluessa myös suhtautumisessa ympäristö- ja energiapolitiikkaan. Japanin maanjäristyksen ja sitä seuranneen tsunamin aiheuttamat tuhot toivat vastuunkantoon liittyvät kysymykset ja huolet esiin paljon kouriintuntuvammin kuin Tšernobylin onnettomuuden 25-vuotismuistopäivä kaikkine reportaaseineen. Vaikka yhdessäkään ydinreaktorissa ei enää milloinkaan esiintyisi ainuttakaan

vuotoa eikä ydinteknologiaa koskaan sovellettaisi ihmisten tappamiseen, ydinergian käyttö tuottaa korkearadioaktiivista jätettä, jonka varastointiin nykyihmiset vastuullistavat useat tulevat sukupolvet, vaikei ole mitään takeita tulevaisuuden yhteiskuntien teknologisesta osaamisesta. Mutta käytännössäkin jälkipolvilta samoin kuin edesmenneiltäkin puuttuvat aina oikeudet, kun ratkaisuja tehdään. Teknologisointuneen yhteiskunnan ympäristöriskeistä ja sukupolvien yli ulottuvan vastuuntajun puutteesta on tietysti helppo syyttää teollisuutta, virkamiehiä ja poliitikkoja, mutta moniko keskivertokansalainen on todella valmis rajoittamaan matkustamistaan ja kuluttamistaan, jos mukavaan ja ydinsähköäkin vaativaan elämäntapaan suinkin on taloudellisia mahdollisuuksia? Näin vastuunkannon käsite ja muodot hämärtyvät, koska suuria kysymyksiä on mahdotonta hahmottaa niin, että niihin voisi suhtautua ilman kompromisseja ja ulkoistamatta omaa vastuutaan.

Paljon keskusteltu mutta suurelta yleisöltä silti ehkä vähemmälle huomiolle jäänyt yliopistouudistus on sekin konkretisoitunut vastuunkannon ongelmaa. Päättäjät ja akateeminen kenttäväki ovat aika lailla eri linjoilla uudistuksen onnistumisesta. Kun moni tutkija, opettaja ja hallintotyöntekijä professoriporrasta myöten näkee nopeassa tahdissa tapahtuneissa muutoksissa paljon epädemokratiaa, yltiökilpailukulttuurin ja rahanpalvonnan lietsomista sekä ennen muuta ylenpalttista ja turhaa valvontaa ja byrokratiaa, päättävässä asemassa olevat tai sinne uudistusten myötä pujahtaneet ovat omasta mielestään todistaneet järkevämmän, vuorovaikutteisemmän ja kustannustehokkaamman tutkimus- ja opetuskulttuurin syntymistä. Yksimielisyyttä ei vallitse edes siitä, mitä ammattijohtajuuden periaate tekee kollegiaalisuuteen

tottuneelle akateemiselle kulttuurille ja miten mahdollinen huono johtajuus tunnustetaan ja miten siihen voidaan puuttua. Tiedepoliittisen keskustelun kohde on siis sama, mutta käytännön vastuunkanto jää toteutumatta, koska virheet ja puutteet ovat näkökulmasta riippuen aina ”vanhassa” tai ”uudessa” yliopistossa.

Vaikka moderni historiatieteellinen näkemys on se, ettei historia toista itseään, ainakaan täysin samankaltaisena, voimme hakea menneisyydestä vertailupohjaa oman aikamme ilmiöille ja pyrkiä välttämään virheiden toistumista – se onkin yksi historian tutkimuksen käytännön soveltamismahdollisuuksista, joka kannattaa tuoda esiin tänä uutena hyödyn aikakautena. Tosin tällöin kohdataan tutkijan vastuu eli se, miten hän tulkitsee menneisyyttä. Kaukaisempaa menneisyyttä tutkivat ovat tässä suhteessa lähihistorian tutkijoita helpommassa asemassa, koska heidän mahdollisina kriittikkoinaan esiintyvät vain toiset tutkijat, kun taas lähihistorian tulkintaa arvioivat myös ne, jotka itse kokivat kyseiset ilmiöt ja tapahtumat.

Vastuuta ja siihen liittyviä käsitteitä kuten moraalialia käsitellään myös eräissä tämän numeron artikkeleissa. Pohjimmiltaan kaikki historian tutkimus tarkastelee ihmisen valintoja ja niiden seuraamuksia. Historioitsijan ei ole tarpeen saarnata muille moraalista, koska se on varmin tapa tukkia kuulijoiden korvat, mutta hän voi aina toivoa, että hänen tuloksensa antavat hänen aikalaisilleen paitsi uutta tietoa menneisyydestä myös rakennuspuita esimerkiksi oman yhteiskuntakäsityksen ja yhteiskunnassa vallitsevien ongelmien työstämiseen – muutoinkin kuin puhumalla.

MARKO LAMBERG
marko.lamberg@juu.fi